

HET LIJK KOMT UIT DE KAST

Literaire schrijvers wagen zich aan een thriller

‘Als Shakespeare vandaag leefde, dan was hij een misdaadauteur’, schreef Peter James ooit in *The Guardian*.¹ Over Joost van den Vondel zouden we zoiets niet durven zeggen. Toch zijn misdaad en boete ook in de Nederlandstalige letteren altijd een thema geweest. Maar het is pas sinds kort dat literaire auteurs zich expliciet aan misdaadliteratuur wagen. Tillen ze het genre naar een hoger niveau, of vallen ze door de mand?

— BRAM DEHOUCK

Harder dan sneeuw van Stefan Hertmans, *Bonita Avenue* van Peter Buwalda, *Yucca* van Peter Terrin en *Kwaadschiks* van A.F.Th. Van der Heijden; het zijn slechts enkele voorbeelden van spannende romans. Noem ze echter geen thrillers, want dan gaan de schrijvers ongemakkelijk op hun stoel schuiven.

Hun uitgevers hebben minder scrupules. *Bonita Avenue* en *Yucca* bijvoorbeeld werden ingestuurd én genomineerd voor de Gouden Strop, de prijs voor de beste Nederlandstalige misdaadroman. Buwalda noemde die nominatie “een groot compliment”, maar zette snel de puntjes op de i: “Ik had me niet gerealiseerd dat *Bonita Avenue* als thriller gelezen kon worden.”²

EEN KELDER VOL SPINNEN

Die terughoudendheid is te begrijpen. De misdaadroman blijft in de Lage Landen kampen met een negatief imago. Thrillers zijn ontspanningslectuur, oppervlakkige en slecht geschreven puzzels, net goed genoeg voor op het strandlaken van mensen met een korte aandachtsspanne. Als de misdaadroman al een kamer krijgt in het grote huis van de Literatuur, dan is het de kelder vol spinnen. Een Echte Schrijver blijft er ver vandaan.

Als de misdaadroman al een kamer krijgt in het grote huis van de Literatuur, dan is het de kelder vol spinnen

Is het imagoprobleem terecht? Deels. Misdadromans richten zich in de eerste plaats op entertainment. Veel mensen in de literatuur huiveren bij die gedachte. Vervolgens zijn de meest zichtbare auteurs in het thrillergenre, meer dan bij andere literatuur, niet noodzakelijk de beste stilisten. Bepaalde succesauteurs produceren hun werk in zo'n moordend tempo dat de diepgang eronder lijdt. De verkoopcijfers van enkelingen werken verblindend: voor de lieve centen gooien uitgeverijen slechte thrillers op de markt, omdat ze geschreven zijn door een aantrekkelijke of bekende persoon, of omdat ze in de verte lijken op het werk van een bestsellerschrijver. Door de hoge oplages verschijnen veel misdaadromans als pocket, het literaire wegwerpproduct bij uitstek. Tel dat allemaal op en je krijgt een minderwaardig product dat de ogen uitsteekt van de Echte Schrijver die jarenlang op zijn boek zwoegt.

SNOBISTISCHE HOUDING

Toch zijn niet alle misdaadromans oppervlakkig, slecht geschreven of verkoopsucces- sen (vraag dat maar aan de broers Heerma van Voss)³. Al te vaak wordt de diversiteit binnen het genre genegeerd; “de misdaadroman” wordt gereduceerd tot het werk van de best verkopende schrijver, in Vlaanderen Pieter Aspe, in Nederland Saskia Noort. Stel je voor dat de hele Nederlandstalige literatuur herleid zou worden tot het oeuvre van Griet Op de Beeck en Kluun, alleen maar omdat zij hoog scoren in de Bestseller 60. Om in de kelder vol spinnen te blijven: natuurlijk liggen er gemakkelijk weg te drinken barbecuewijnen, maar in de donkere hoeken vind je ook grand cru's om te degusteren bij het haardvuur.

Lola Young, voorzitter van de Man Booker Prize 2017, hekelde onlangs wat er met die grand cru's gebeurt: “Er is een tendens waarbij men denkt dat een goed geschreven boek het thrillergenre overstijgt”. Is een thriller goed geschreven, dan is het geen thriller meer. Een snobistische houding, vindt Young.⁴ De Man Booker Prize heeft regelmatig thrillers op de shortlist staan; in 2016 nog *Zijn bloedige plan* van Graeme Macrae Burnet. In Frankrijk won Pierre Lemaitre, bekend van zijn harde, intelligente thrillers, de Prix Goncourt met *Tot ziens daarboven*, weliswaar een

Bij de thrillers van Robbert Welagen, Geert van Istendael, Jan van Mersbergen e.a. weet je met de cover al welk vlees je in de kuip hebt

gewone roman, maar met een strakke spanningsboog. Hoe lang zal het nog duren voor zoiets in Nederland en Vlaanderen gebeurt?

Zouden de literaire auteurs die zich in de kelder wagen de deur op een kier kunnen zetten? In het voorjaar van 2017 verschenen maar liefst drie literaire thrillerdebuten: *Nachtwandeling* van Robbert Welagen, *Het lijk in de boomgaard* van Geert van Istendael en *Dagboek uit de rivier* van Jan van Mersbergen (onder het pseudoniem Frederik Baas). De afgelopen jaren gingen Herman Brusselmans, Daan en Thomas Heerma van Voss en Arjen Lubach hen voor. Dat het thrillergenre even divers is als alle andere literatuur merk je ook aan hun werk. En je hoeft maar naar de cover te kijken om te weten welk vlees je in de kuip hebt.

DE POLITIETHRILLER: WELAGEN, VAN ISTENDAEL EN BRUSSELMANS

Een lijk, een nukkige detective, een reeks verdachte familieleden en kennissen, een plotse ingeving en tot slot een dader achter de tralies: ziedaar het recept voor een politiethriller of detective. Schrijvers als Agatha Christie, Georges Simenon en Baantjer maakten van de politiethriller het symbool van massaproductie. Dat is nog altijd zo: Pieter Aspe levert elk jaar twee politieromans af, en zijn opvolger Toni Coppers sinds 2015 ook. In Nederland nam Peter Römer de fakkel en het schrijftempo over van Baantjer.

De sterkte van de politieroman zit hem in het hoofdpersonage: Poirot, Maigret, de Schaduw, commissaris Van In, het zijn karaktervolle speurders die zich in de loop van de reeks ontwikkelen. Hun persoonlijke wedervaren is voor de lezer op den duur minstens zo belangrijk als het moordmysterie dat ze oplossen. Toen Aspes commissaris Van In zijn favoriete bier Duvel ruilde voor Omer, kwam dat zelfs in de pers.

Daar ligt meteen de grootste uitdaging voor Robbert Welagen en Geert van Istendael, die met *Nachtwandeling* en *Het lijk in de boomgaard* allebei een traditionele politiethriller schreven. Hun hoofdpersonage heeft maar één boek om een indruk te maken. Lukt hen dat?

Eerst de verhalen. Die volgen het klassieke recept. Welagen, zelf genomineerd voor de Libris Literatuurprijs in 2014, beschrijft de moord op de winnaar van de Sebriko Literatuurprijs. Voor zijn inspecteur Mudde betekent het een duik in de krabbenmand van de literatuur: aanstellerige schrijvers, ruziënde uitgevers, jaloerse

De boeken van Welagen en Van Istendael voelen niet aan als eenlingen, ze lijken achteloos uit een serie geplukt

recensenten, het ontstaan van *Das Mag* ... het passeert allemaal de revue. Als het verhaal dreigt te verzanden, introduceert Welagen kundig nieuwe elementen die de spanning weer opdrijven. De plot is simpel, ietwat ongeloofwaardig, maar bevredigend. In de stijl van de weinig materialistische Mudde houdt Welagen zijn taal strak.

Van Istendaels taal is dan weer gulzig, zoals het past bij de zwaarlijvige commissaris Kluft. Hij doorspekt zijn tekst met gedachtesprongen en sappig dialect. De plot is in *Het lijk in de boomgaard* van ondergeschikt belang. Dat doet echter niets af aan het leesplezier. Het verhaal wordt voortgedreven door de karakters van commissaris Kluft en zijn kleurrijke team. Bovendien draait het boek vooral rond het personage aan wie het boek opgedragen is: de stad Brussel met zijn mengelmoes van talen en culturen, zijn verkeersinfarcten en het woud van politiezones.

En hun hoofdpersonages, zijn die nu wat? Ja, het lukt hen een geloofwaardige speurder neer te zetten met een uitgesproken persoonlijkheid. Ze doen het allebei op dezelfde slimme manier. Welagens inspecteur Mudde en Van Istendaels commissaris Kluft zijn heerlijk ouderwets en doen je denken aan voorgangers als Maigret en Morse. Mudde is fin de carrière, rijdt in een oude Volvo en op zijn nachtkastje staat een bakelieten telefoon. Kluft rookt groene Tigra, leest de mopjes op zijn scheurkalender en noemt zichzelf “van de oude stempel”. Welagen en Van Istendael creëren zo een personage dat grotendeels de sfeer van het boek bepaalt. De boeken voelen ook niet aan als eenlingen, ze lijken achteloos uit een serie geplukt.

Dat enige nostalgie meespeelt bij beide auteurs kun je al afleiden aan de covers. Die zijn geïnspireerd op het legendarische werk van Dick Bruna voor de Zwarte Beertjes-pockets. Van Istendael noemt zijn omslag, ontworpen door dochter Judith, “een hommage” aan Bruna.⁵ Bij Welagen doet de zwarte figuur, drijvend in een blauw vlak, onwillekeurig denken aan het Schaduw-silhouet dat Bruna ontwikkelde voor de Havank-thrillers.

Wie bijna een serie schreef, of toch een trilogie, is Herman Brusselmans. Zijn drie politiethrillers, met inspecteur Jean-Pierre Zeik in de hoofdrol, spelen zich af in de jaren '60. Niet uit nostalgie, maar uit gemak. “Als je het in '61 situeert, bestonden er alleen vingerafdrukken.”⁶ Voor Brusselmans is de plot van geen belang, de avonturen van inspecteur Zeik zijn een parodie op het genre. Hij gebruikt ze als vehikel om zijn typische grappen en grollen in het rond te strooien.

Brusselmans gebruikt de thriller als vehikel om zijn typische grappen en grollen in het rond te strooien

DE INTERNATIONALE ACTIETHRILLER:

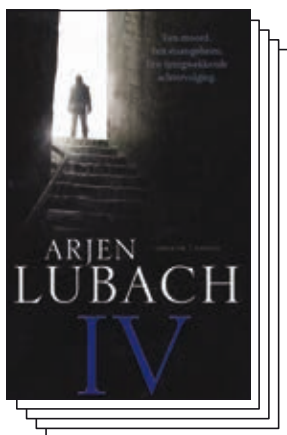
ARJEN LUBACH EN DE BROERS HEERMA VAN VOSS

Wie aan de Vlaamse klei of de Nederlandse polder wil ontsnappen, zoekt het op het internationale toneel. De thrillers van internationale bestsellerauteurs als Dan Brown of John le Carré spreken tot de verbeelding, zowel inhoudelijk als qua verkoopcijfers. Hoe kan het anders met politieke complotten, spionage, geheime genootschappen en mysterieuze manuscripten? Deze boeken drijven op adrenaline en testosteron. Daar mikken ook de omslagen op. Een alligator kijkt je hongerig aan vanaf de cover van *Ultimatum* van Daan en Thomas Heerma van Voss. Naargelang de editie die je in handen hebt, toont de kaft van *IV* van Arjen Lubach een donker silhouet bovenaan een trap, een man die een vrouw achterna rent, of de koplampen van een auto.

“Een moord. Een staatsgeheim. Een ijzingwekkende achtervolging” belooft de teaser op de voorkant van *IV*. Die belofte wordt ruimschoots ingelost: Lubach levert een intelligente thriller af die van begin tot einde boeit. Na de moord op haar vader komt de briljante wiskundige Elsa Ruys op het spoor van een groot staatsgeheim. Terwijl ze de tips ontrafelt die haar vader achterliet, wordt ze achtervolgd door de moordenaars én door de politie.

Lubach gebruikt doeltreffende details om de personages menselijk en geloofwaardig te maken en houdt het tempo strak. De acties volgen elkaar logisch op en naar de finale toe weet Lubach je regelmatig te verrassen. Van die finale bestaan er trouwens twee versies; voor de midprice-editie schreef Lubach een nieuw einde dat minder spectaculair is dan de eerste versie, maar wel beter past bij het verhaal.

Ook Daan en Thomas Heerma van Voss zijn ambitieus. Hun thriller *Ultimatum* vertrekt van een intrigerend uitgangspunt: psychiater Aron Mulder moet nog altijd verwerken dat hij onterecht beschuldigd werd van de moord op zijn vrouw, als hetzelfde gebeurt met zijn zoon: hij belandt in een Amerikaanse gevangenis voor de moord op zijn vriendin. De gelijkenis tussen de twee zaken kan geen toeval zijn... *Ultimatum* heeft een uitstekende start, met een mooie scène tijdens Mardi Gras in New Orleans, en ook de finale is verrassend. Het is een mooi idee voor een hoogwaardige misdaadroman, maar dan hadden de broers een psychologische thriller moeten schrijven, zoals de achterflap belooft. Jammer genoeg kozen de broers ervoor hun verhaal tot een actiethriller te forceren. In sneltreinvaart vinken ze de clichés af, zoals

Ultimatum van de broers Heerma van Voss leest meer als een script voor een doorsnee-Hollywoodfilm

een rechercheur met een moeilijke relatie, een ex-flik die privédetective werd, een moordenaar die boodschappen naar de politie stuurt, een ontvoering... Maar een goede thriller is méér dan een voortrazende plot; je hebt rustpunten nodig. Die ontbreken in *Ultimatum*: nergens een vleugje humor, nergens wat couleur locale. Anders dan bij Lubach volgt de ene gebeurtenis niet logisch uit de andere. De personages zijn ondergeschikt aan de plot en daardoor nemen ze onlogische beslissingen. De sterkte van het idee – het conflict tussen een vader en een zoon die van een gelijkaardige misdaad worden beticht – werken de broers onvoldoende uit. Daarmee laten ze de kans op een spannend psychologisch spel compleet liggen. Ook stilistisch laten de broers steken vallen door een gehaaste schrijfstijl en stroeve dialogen. *Ultimatum* leest daardoor meer als een script voor een doorsnee Hollywood-film met Liam Neeson in de hoofdrol, dan als een misdaadroman van niveau.

DE LITERAIRE THRILLER: JAN VAN MERSBERGEN

Er is één subgenre dat zelfs thrillerexperts de gordijnen in jaagt: de literaire thriller. “Een onding”, volgens oud-VRT-journalist en thrillerkenner Lukas De Vos.⁷ Uitgeverij Anthos plakte de term voor het eerst op een boek van het Britse schrijversduo Nicci French in 1998. “De literaire thriller is beter geschreven dan de traditionele thriller. Het speurwerk, het doelbewuste oplossen van een misdaad of moord is subtieler aanwezig. Thema’s en karakter krijgen in een literaire thriller meer aandacht”, was de uitleg van Marc Zwartjes van Anthos.⁸ Kortom: het zijn spannende en goed geschreven romans waarin het persoonlijke drama van gewone mensen centraal staat.

Jammer genoeg werd de term een marketingtruc, en kwam het op boeken terecht die de lading niet dekten. Het werd een containerbegrip voor romans over huiselijke drama’s met slechts een vleugje spanning en in een simpele stijl.

Toch bestaat de literaire thriller wel degelijk. In *Vertraging* van Tim Krabbé bijvoorbeeld beslist schrijver Jacques Bekker zijn oude vakantieliefde Moniek op te zoeken als zijn vliegtuig in Sidney vertraging oploopt. Wat volgt is een goed geschreven roadtrip naar de ondergang. In *Fotofinish* van Jac. Toes wordt advocaat Stan Dewende tijdens hardlooptwedstrijden achtervolgd door een spook uit zijn verleden. In beide romans gaat een gewone man ten onder, terwijl de politie slechts op de achter-

Je herkent de cover van een literaire thriller aan een zacht beeld met een poëtische esthetiek

grond aanwezig is. Beide romans combineren een slimme plot met een verzorgde stijl en beide wonnen de Gouden Strop.

Je herkent de cover van een literaire thriller aan een zacht beeld met een poëtische esthetiek. Om de herkenbaarheid te vergroten worden gelijkaardige foto's gebruikt op de boeken van dezelfde auteur. Bij Nicci French waren dat bijvoorbeeld lange tijd standbeelden van engelen. De covers van literaire thrillers zijn zeer gevoelig voor modes. Foto's van vrouwen doen het altijd goed, maar het ene jaar zijn het roodharige vrouwen, dan weer close-ups van naakte armen of benen, dan weer ogen of rood gestifte lippen, enzovoort. Dat leidt er toe dat de backlist van een succesvolle schrijver regelmatig in een nieuwe verpakking wordt gestopt.

Onder het pseudoniem Frederik Baas waagt Jan Van Mersbergen zich aan het subgenre. Hij doet dat bij uitgeverij Ambo|Anthos, de moeder van de literaire thriller. En kijk, naast een zachte titel, *Dagboek uit de rivier*, krijgen we een soft beeld: een blaadje dat op het water drijft. Het verhaal draait rond een verdwenen jonge vrouw in de Ardennen. Een anonieme schrijver, de ik-figuur, gaat naar haar op zoek, samen met de nieuwe vriendin van zijn uitgever en haar zoon.

Een literaire thriller moet het niet hebben van nagelbijtende spanning, maar van een soort onderhuidse dreiging. Dat is bij *Dagboek uit de rivier* ook zo. De eerste hoofdstukken kabbelen voort zoals het Ardense riviertje dat een centrale rol krijgt in het boek. Maar toch voel je al snel dat er iets niet klopt: de gefrustreerde schrijver vertelt zaken waar hij niets van kan afweten, zijn schrijfsels zijn onbetrouwbaar. De ik-figuur schrijft in een hakkende dagboekstijl: vandaag gebeurde dit en toen dit en toen dat. Dat doet het ritme stokken en de spanning wegzakken. De gebeurtenissen worden droogweg verteld in plaats van sfeer en suggestie te creëren. Pas op driekwart van het boek komt er enige vaart in het verhaal. De finale is dan weer verrassend, ontroerend en literair. Een goede vondst, maar ook niet meer dan dat. Wie aan de slag gaat met een van de grootste clichés van het genre moet beter uit de hoek komen om indruk te maken. Achteraf blijf je met vragen zitten, want in het verhaal kloppen een paar zaken niet. Van Mersbergen heeft het geluk dat hij veel kan afschuiven op zijn onbetrouwbare verteller, maar bepaalde vragen wijzen op een oppervlakkig door-dachte, rammelende plot. Met een weinig origineel idee in een middelmatige stijl levert Van Mersbergen uiteindelijk het cliché van de literaire thriller af.

MISPLAATST APPLAUS

Misdaadromans van literaire schrijvers worden in boekenbijlagen meestal besproken door de critici die ook de literaire romans van deze auteurs lezen. Al te vaak zijn deze recensies te positief. Enerzijds komt dit door een gebrek aan kennis. De recensent leest geen of weinig thrillers en weegt ze af tegen het clichébeeld dat hij of zij van het genre heeft en schat daardoor de plot te hoog in.

Een van de clichés over het genre is dat thrillers per definitie slecht geschreven zijn. Over *Dagboek uit de rivier* zegt Jeroen Vullings in *Vrij Nederland*: “Zelfs – trouw aan de conventies van de polderthriller – bezondigt hij zich aan expres lelijk schrijven.”⁹ Zo’n uitspraak doet de wenkbrouwen fronsen. Waarom zou je met opzet slecht schrijven als je een goede schrijver bent? Een goede schrijfstijl tilt je literaire thriller juist boven de middelmaat uit. De stijl uit *Dagboek in de rivier* lijkt heel sterk op de stijl die Van Mersbergen gebruikt op zijn blog. Zijn thriller ligt dus dicht bij zijn ware manier van schrijven. Vullings had daarom beter de redactionele begeleiding van uitgeverij Ambo|Anthos kunnen bevragen.

Vaak wordt de recensie gebruikt om de eigen afkeer tegenover het genre te etaleren. De recensent toont daarbij een misplaatste sympathie voor de Echte Schrijver die zich aan het genre waagt. Dat gebeurt ook in de recensie van Vullings. Een ander voorbeeld is de bespreking van *Nachtwandeling* door Arie Storm in *Het Parool*. De Nederlandse thriller stelt volgens Storm helemaal niks voor, “maar als plotseling een echte schrijver als Welagen zich ermee gaat bemoeien, kan het misschien toch nog wat worden.” Storm sluit de recensie, die verscheen op 8 april 2017, af met een zin waarin hij in de toekomst kan kijken: “*Nachtwandeling* is toch meteen een van de beste Nederlandse thrillers die dit jaar zullen verschijnen.”¹⁰

VOORBIJ HET CLICHÉ

Van de vijf besproken thrillers – we laten Brusselmans’ parodieën even buiten beschouwing – steken die van Lubach en Van Istendael er met kop en schouders boven uit, op de voet gevolgd door Robbert Welagen. De broers Heerma van Voss hadden een mooi idee, maar goten dat in een verkeerde vorm. Jan van Mersbergen mist een goede stijl en een originele plot om zijn thriller boven de middelmaat te doen uitstijgen.

Wat echter bij alle boeken opvalt, is dat ze volledig spelen op het entertainment, naar het cliché dat een thriller ontspannende, simpele lectuur moet zijn. “Een misdaadverhaal is een prachtig vehikel om over de maatschappij te schrijven”, zegt Van Istendael.¹¹ Het is daarom vreemd dat geen enkele auteur die kans grijpt om iets te vertellen over de vluchtelingencrisis (zoals *Alles verloren* van Roel Janssen), politiek extremisme en terreur (zoals *2017* van Rudy Soetewey), of een ander heet hangijzer van onze hedendaagse maatschappij. Het is lovenswaardig dat literaire auteurs de kelder vol spinnen durfden te betreden, nu moeten ze enkel nog wat dieper in de

duistere hoeken durven te tasten. Hopelijk volgen andere auteurs en literatuurliedhebbers met hen. Want is de kelder uiteindelijk ook niet de plaats waar de kachel staat die het hele huis warm houdt?

NOTEN

- 1 www.theguardian.com/books/2016/apr/23/shakespeare-crime-writer-today-roy-grace-peter-james
- 2 ARJEN FORTUIN, 'Eigenlijk verklap ik alles in het begin', *NRC Handelsblad*, 19 april 2011
- 3 THOMAS HEERMA VAN VOSS, 'Het air van de naderende verramsjing', *Ons Erfdeel*, jg. 60 (2017), nr. 1, pp. 50-58
- 4 www.thetimes.co.uk/edition/news/booker-judge-sticks-knife-into-snobbery-over-thrillers-g7b707223
- 5 JOHN VERVOORT, 'Je hoeft je toch niet te schamen als je een misdaadroman hebt geschreven?', *De Standaard*, 30 juni 2017
- 6 www.youtube.com/watch?v=Dhcwy6YpPyc
- 7 LUKAS DE VOS EN FRED BRAECKMAN, *Met thrillend oog*, Houtekiet, Antwerpen, 2016
- 8 *Met thrillend oog*, p. 21
- 9 www.vn.nl/jeroen-vullings-van-mersbergen-verthrillert-met-frederik-baas/
- 10 ARIE STORM, 'Thriller neemt literaire wereld op de korrel', *Het Parool*, 8 april 2017
- 11 *De Standaard*, 30 juni 2017